

Honkbal op klompen. Een theoretisch model van socioculturele integratie

V.J. Baker

All good people agree,
and all good people say,
All nice people like US are We
and everyone else is THEY:
But if you cross over the sea
instead of over the way,
You may end up (think of it)
as a sort of (THEY).
Rudyard Kipling

Elk jaar in de maand juni houdt de American Baseball Foundation of The Hague een grandioze picknick in Amerikaanse stijl op het gazon van het stadhuis te Wassenaar. De druk bezochte middag weerspiegelt de Amerikaanse traditie, compleet met hamburgers, hot-dogs, spareribs, aardappelsalade, 'root beer' en watermeloen. Het hoogtepunt van deze middag vormt een honkbaltoernooi op klompen.

Aangezien deze klompen blijkbaar het enige Nederlandse element zijn, dat te bespeuren valt in de hele picknick, zou een cultureel-antropoloog zich cynisch af kunnen vragen of het spelen van honkbal op klompen een indicatie is voor de mate van socioculturele integratie van Amerikanen in de Nederlandse samenleving. Uit deze vraag kwam het idee voort voor een door mij recentelijk uitgevoerd onderzoek (Baker, 1982).

De onderzoeksgegevens zijn grotendeels gebaseerd op vijftig diepte-interviews met Amerikanen (25 mannen, 25 vrouwen), die aselekt getrokken werden uit een populatie van 1 024 volwassen staatsburgers van de Verenigde Staten, wonend in Den Haag en omgeving. De interviews (gemiddeld 1,5 uur) leverden informatie op m.b.t. de mate waarin en de manier waarop de socioculturele integratie van Amerikanen in de Nederlandse samenleving plaatsvindt – of meer realistisch gesteld – de mate waarin Amerikanen er naar streven hun eigen cultuur te behouden tijdens hun verblijf in Nederland.

In dit artikel beperken we ons tot een korte inleiding op het begrip cultuurschok, alsmede een toelichting op een schematisch model van hypothetische reacties van Amerikanen die met culturele verschillen en omgevingsverschillen geconfronteerd worden, samen met de daaruit voortvloeiende culturele

ideaaltypen: het 'isolatortype' (het in de eigen gemeenschap opgesloten type), de 'wereldburger', en het 'biculturele type'. Ook aan de rol die de houding van de bewoners van het gastland t.a.v. de Verenigde Staten speelt, zal enige aandacht besteed worden. De laatste paragraaf geeft een kort overzicht van hoe de vijftig geïnterviewde Amerikanen uit de steekproef in de categorieën van de culturele ideaaltypen passen, wanneer zij beoordeeld worden op bepaalde criteria die uit de interviewantwoorden werden gedestilleerd.

Cultuurschok

'All people are the same . . . it's only
their habits that are so different!'

Confucius

Hoewel de term cultuurschok nog niet in het woordenboek staat vermeld, begint deze term toch zo langzamerhand ingeburgerd te raken. Antropologen gebruiken de term – zoals blijkt uit Philip Bocks bundel, *Culture Shock. A Reader in Modern Cultural Anthropology* – voor veldwerkperiodes. Het 'Foreign Service Institute' van de VS heeft de term cultuurschok sinds 1958 veelvuldig gebruikt in discussies over aanpassingsproblemen in nieuwe culturele omgevingen (cf. Ober, 1958). Maar ondanks de groeiende populariteit van de term en de aandacht die er aan geschonken wordt, komen recente studies over Amerikanen in Singapore en Maleisië tot de conclusie dat bijna de helft van de ondervraagde migranten niet precies wisten wat de term 'cultuurschok' betekent (Craig, 1979: 158). Deze respondenten dachten dat de term te maken heeft met het geschokt zijn, met boosheid en afkeer tegen de verschillen die ondervonden worden in een nieuwe cultuur. Om deze reden probeerden zij het hele probleem van cultuurschok te kleineren. Het is dus niet verwonderlijk dat er in de Haagse studie weinig Amerikanen waren, die spontaan zeiden dat zij zoiets als cultuurschok ondervonden hadden.

Onderzoekers hebben de laatste tijd geprobeerd om cultuurschok in de juiste perspectieven te plaatsen. Bennett (1977: 45) spreekt in dit verband liever van cultuurtransitie. De meeste schrijvers zijn het er over eens dat er twee belangrijke kenmerken zijn die cultuurschok van een gewone frustratie onderscheiden. Ten eerste is een cultuurschok niet het resultaat van een specifieke gebeurtenis of serie gebeurtenissen, maar vloeit deze voort uit een confrontatie met verschillende manieren van denken en doen die bedreigend zijn voor het fundamentele, onbewuste geloof dat onze eigen gebruiken, waar-

den en gedragspatronen de 'juiste' zijn. Ten tweede komt cultuurschok niet als een donderslag bij heldere hemel, noch heeft het één enkele oorzaak. Integendeel, cultuurschok is cumulatief en bouwt zich langzaam op uit een serie kleine gebeurtenissen die moeilijk te identificeren zijn (Kohls, 1979: 63).

Een ander belangrijk kenmerk dat vermeld dient te worden, is het feit dat cultuurschok *fasen* kent. Dit is een belangrijk gegeven met het oog op het onderzoek naar Amerikanen in Den Haag: de respondenten in de steekproef wonen tussen de 6 maanden en 33 jaar in Nederland; de een verkeert in een andere fase dan de ander. Een vrouw geeft haar ervaring in Nederland in een notedop weer: 'het eerste half jaar waren wij toeristen in Holland en we vonden het geweldig. Toen begonnen we genoeg van de Nederlanders te krijgen, maar het was leuk om veel in Europa te kunnen reizen. Nu zijn wij in Nederland gewend en kunnen we ons staande houden, maar we raken een beetje verveeld en zijn klaar om naar huis te gaan'. Kohls onderscheidt vier opeenvolgende fasen van aanpassing die, volgens hem, 'bijna iedereen die in het buitenland woont, heeft doorgemaakt (ongeacht het land van herkomst en het gastland)' (Kohls, 1979: 66). Jammer genoeg geeft hij geen bronnen, noch verwijst hij naar empirisch onderzoek; maar de fasen lijken plausibel:

1. aanvankelijke euforie;
2. geprikkeldheid en vijandigheid;
3. geleidelijke aanpassing;
4. adaptatie en biculturalisme.

Er lijkt consensus te bestaan over het feit dat een verhuizing naar een nieuwe omgeving, zelfs wanneer men globaal binnen de eigen cultuur blijft, invloed heeft op degene die verhuist en diverse soorten van aanpassing vereist. Craig geeft de voorkeur aan de uitdrukking 'culture impact', want deze lijkt een minder dramatische connotatie te hebben. Voor de Amerikanen in Nederland blijkt deze uitdrukking inderdaad meer geschikt te zijn. Hoe dan ook, Amerikanen die naar Nederland komen, worden door een aantal culturele en omgevingsverschillen getroffen. Deze veronderstelling werd het startpunt van een poging om een bestaand model te vinden, of een nieuw model te creëren om de hypothetische paden naar socioculturele integratie uit te stippelen: integratie òf in de Nederlandse samenleving òf in de lokale Amerikaanse gemeenschap.

Het zoeken naar / creëren van een toepasselijk model

Nancy Graves heeft een model ontwikkeld, waarmee zij in 1969 probeerde te analyseren wat zij 'reactie op acculturatie' noemt, van Spaans-Amerikaanse

moeders die migreerden naar Denver, Colorado. Haar bedoeling was, dit zelfde model te gebruiken voor haar volgende studie naar Baganda moeders in Uganda na hun migratie naar Kampala, een stad van ongeveer dezelfde grootte als Denver (Graves en Graves, 1978: 535-550).

Zonder in te gaan op (haar) definities van alle termen in het model, kan gesteld worden dat de vier soorten reacties naar de invloed van een nieuwe cultuur een veel breder analytische waarde blijken te hebben, dan alleen voor moeders die naar de stad migreren. Vele Amerikanen in Den Haag kunnen zich mogelijk vinden in een van de vier kwadranten van het volgende schema. De soorten reacties, zegt Graves nadrukkelijk (1978: 544), sluiten elkaar niet uit; het is mogelijk om gelijktijdig of achtereenvolgend verschillende categorieën reacties te vertonen. Omdat het in vele opzichten mogelijk is om dit model te gebruiken voor bestudering van Amerikanen in Den Haag, en vanwege de gelijkenissen in reacties en culturele ideaaltypen die deel uitmaken van het model dat voor deze studie van Amerikanen in Den Haag gemaakt is, is het model van Graves hieronder weergegeven.

Figuur 1. Mogelijke reacties op acculturatie-situaties (naar Graves en Graves, 1978: 544)

ADOPTIEF	
<i>vrijwillige adoptie</i>	<i>niet-vrijwillige adoptie</i>
assimilatie	accomodatatie
blootstelling (aan nieuwe cultuur)	instrumentele adaptatie
identificatie	oppervlakkige adoptie
access	rol-segmentatie
adoptie	persoonlijke verandering per situatie
VRIJWILLIG	NIET-VRIJWILLIG
<i>vrijwillige reactie</i>	<i>niet-vrijwillige reactie</i>
herbevestiging van eigen culturele groep	psychologische terugtrekking, lage
vitalisatie of nativistische bewegingen	verwachtingen, apathie, vervreemding,
isolerende mechanismen	of vijandigheid
	waarde- en geloofsconflicten
	rol-verschuiving
	asociaal gedrag
REACTIEF	

Voor de doeleinden van deze studie werd de voorkeur gegeven aan een model dat specifiek te maken heeft met Amerikanen in Den Haag (waar een goed georganiseerde Amerikaanse gemeenschap bestaat) en waarin die soorten culturele en omgevingsverschillen zijn opgenomen die van invloed kunnen

zijn op deze Amerikanen. Terwijl een dergelijk model minder algemeen is, kan het wel een hulpmiddel zijn bij het verkrijgen van een concreter beeld.

In 1979 ontwikkelde Joann Craig een model voor cultuurschok en de gevolgen daarvan, voor Amerikanen in Maleisië en Singapore (1979: 168-172). In hetzelfde jaar heeft Wasif Shadid voor zijn dissertatie (1979: 128-131), een veelomvattend model geschapen voor de analyse van het proces van integratie van de Marokkaanse arbeiders in Nederland. Het model op de volgende bladzijde maakt gebruik van ideeën van Craig, terwijl deze gemodificeerd en aangevuld worden met elementen van Shadids werk. Het resultaat is een specifiek model voor het proces van socioculturele integratie van Amerikanen in Den Haag.

Toelichting en definities

Voor deze studie werden termen zoals 'assimilatie', 'absorptie', 'adaptatie', 'accomodatie' en 'aanpassing' – die gebruikelijk blijken te zijn door academici die minderheden onderzoeken – bewust vermeden om mogelijke verwarring te voorkomen. In plaats daarvan werd gekozen voor nieuwe (deels door Craig geïntroduceerde), enigszins 'populair'-klinkende etiketten voor de reacties op cultuurschok en voor de culturele ideaaltypen, terwijl de term socioculturele integratie* gehandhaafd wordt voor het gehele fenomeen van interactie en betrokkenheid (zie *figuur 2*). De nieuwe etiketten zijn niet bedoeld om de al lange keuzelijst van termen nog meer uit te breiden, maar eerder om een anekdotisch tintje aan het onderzoek te geven en de toegankelijkheid van het onderzoeksverslag voor de respondenten te vergroten.

Natuurlijk kan een dergelijk model niet meer dan een globaal kader bieden voor de analyse van integratie (of het ontbreken ervan). Aangenomen wordt dat een groot aantal onafhankelijke en voorafgaande variabelen een rol spelen. Ook is het duidelijk dat er meer interveniërende variabelen zijn, dan alleen 'vroegere ervaringen in het buitenland, kennis van Nederland, en verwachte verblijfsduur'. Het probleem hoe deze variabelen uitgezocht en gemeten kunnen worden, valt echter niet op te lossen binnen het kader van deze '50-interviews'-studie. Bovendien kunnen de etiketten van 'isolator-type', 'wereldburger' en 'bicultureeltype' makkelijk omver geredeneerd

* Voor het doel van deze studie werd socioculturele integratie gedefinieerd als het proces waarvoor migranten die tot culturele minderheden behoren, zowel subjectief als objectief betrokken worden in de socioculturele aspecten van de levenswijze van de ontvangende samenleving. Voor een discussie, zie Baker, 1982: 1-11.

OMGEVINGSVERSCHILLEN

klimaat, landschap, bevolkingsdichtheid, geluid, acces/isolatie, verkeer, openbaar vervoer, huisvesting, winkels, prijzen, restaurants, recreatieve faciliteiten, etc.

CULTURELE VERSCHILLEN

taal, eten, diensten, wetten, politieke systeem, muziek/kunst, seksrollen, medische systeem, hygiëne, onderwijs, religie, persoonlijke relaties, gewoontes, tradities, gebruiken, attitudes

AMERIKAAN

IN DEN HAAG

ONAFHANKELIJKE VARIABLEN

gebied van afkomst, leeftijd, ras, geslacht, getr./ongetr., kinderen, opleiding, beroep

REACTIES

INTERVENIËRENDE VARIABLEN

vroegere ervaring in het buitenland, kennis van Nederland, verwachte verblijfsduur

VLUCHTEN-OF-VECHTEN

- zich afgewezen voelen
- regressie en terugtrekking
- gevoelens van boosheid
- walging, verslagenheid

CULTURELE GEESTVERWANTSCHAP

- positieve en optimistische levensopvatting
- interesse en acceptatie
- geestverwantschap en contact met Ned. cultuur

CULTURELE ADOPTIE

- verliefd op Nederlandse cultuur
- adopteert Ned. levenswijze
- zoekt actief naar contact met Nederlandse cultuur

CULTURELE IDEAL-TYPEN

'ISOLATOR-TYPE'

- integreert in lokale Amerikaanse samenleving
- actief behoud van Amerikaanse cultuur
- leert geen Nederlands
- heeft minimale contacten met Nederlandse cultuur

'WERELDBURGER'

- integreert in lokale Amerik. samenleving, maar doet ook pogingen om i.d. Ned. cultuur te integreren
- leert beetje Nederlands
- participeert in N. activ.
- enige N. soc. contacten

'BICULTUREEL-TYPE'

- integreert volledig in de Nederlandse samenleving
- leert vloeiend Nederlands spreken en lezen
- heeft geen definitieve plannen om terug te keren naar de VS

worden als deze op een specifiek individu worden geplakt. De etiketten zijn ideaaltypen; de onderzoekseenheden zelf liggen op een graduele en overlap-pende schaal: de socioculturele realiteit leent er zich niet makkelijk voor om in een gesloten omlijsting te worden geplaatst. Er moet ook opgemerkt worden dat de richtingspijlen in het model met opzet getekend zijn in gebroken lijnen om aan te geven dat er niet (noodzakelijk) sprake is van een causale relatie, maar eerder van algemene, hypothetische tendensen. Ondanks de moeilijkheden, pleiten de voordelen die een model heeft voor analytische doeleinden en het vinden van tendensen, voor het gebruik ervan. Om deze redenen zijn de interviewgegevens deels bekeken in het licht van dit model.

Alvorens verder te gaan, is het nuttig om het model nader toe te lichten, vooral wat betreft de reactie-etiketten en de culturele ideaaltypen.

Een Amerikaan die verhuist van de Verenigde Staten (of een ander land) naar Den Haag zal geconfronteerd worden met verschillen. Sommige verschillen zijn hier 'omgevingsverschillen' genoemd, omdat dit verschillen zijn die vooral opgemerkt worden in de nieuwe omgeving, bijv. klimaat, landschap en decor, bevolkingsdichtheid, geluid, huisvesting, winkels, verkeer, enz. zoals in *figuur 2* weergegeven. Veel van de zogenaamde omgevingsverschillen zijn ook culturele verschillen; de huisvesting zoals die in een land aangetroffen wordt, maakt duidelijk deel uit van de cultuur van een samenleving, alsmede de restaurants, recreatiefaciliteiten, etc. Nogmaals, het etiket is zuiver voor 't gemak en duidt slechts een klein verschil in accent aan. De andere categorie verschillen worden 'culturele' verschillen genoemd, want in deze groep ligt het accent meer op de manier van doen, wat het rechtsstelsel, de politiek, de religie, het medisch systeem, de taal, het eten, de gewoontes, de tradities, de attitudes, etc. omvat. Maar ook hier kunnen de categorieën elkaar overlappen, bijv. kunst en muziek kunnen resp. gezien en gehoord worden in de omgeving.

De verschillen maken – op de Amerikaan in Den Haag – een indruk, die zowel positief als negatief kan zijn: 'Ik hou van de gezellige bistro's en antiek-winkels' of 'Zij rijden allemaal als maniakken!' De door de verschillen veroorzaakte indrukken worden waarschijnlijk getemperd en beïnvloed door onafhankelijke variabelen: gebied van herkomst, leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, aantal kinderen, leeftijd van de kinderen, ras, opleiding, beroep, etc. Een jonge, alleenstaande respondent, bijvoorbeeld, zal de verkeersregels en snelheidsbeperkingen misschien anders bekijken dan de ouders van jonge kinderen.

Elke persoon zoekt naar een nieuw evenwicht voor zichzelf, hoewel dit vaak onbewust gebeurt. Intervenierende variabelen zullen een rol spelen in

de keuze van een weg naar aanpassing en stabiliteit, bijv. vroegere ervaringen in het buitenland, kennis van Nederland en de verwachte verblijfsduur.

Mogelijke reacties die kunnen voortvloeien uit de 'schok' van de culturele en omgevingsverschillen zijn:

1. *Vluchten of vechten*. Het vluchten of vermijden van iets wat onzekerheid veroorzaakt, is een natuurlijke reactie. Sommige Amerikanen kunnen de Nederlandse cultuur afwijzen, omdat zij zich zelf afgewezen voelen. Sommigen zien het als een ontmoedigende ervaring, bijv. als, nadat ze geprobeerd hebben iets in een winkel in het Nederlands te zeggen, de verkoper in het Engels antwoordt met 'I can't understand you. Would you please say it in English'. Craig zegt dat 'wanneer Amerikanen in het buitenland zitten te mopperen over de cultuur van dat land, je er zeker van kunt zijn dat zij aan de "afwijzingsreactie" lijden' (Craig, 1979: 168). Bij dit soort Amerikanen kan ook regressie optreden waarbij zij zich storten in verhalen over de goede, oude tijd toen zij in Amerika waren en zich gelukkig en geborgen voelden. Een typerende reactie is het irrationeel verheerlijken van alles wat Amerikaans is. Gevoelens van boosheid, vijandigheid, walging of ontmoediging kunnen uitgedrukt worden in: 'Mijn hielen zijn blauw van de supermarktwagentjes. Ze rijden je omver als je in de weg staat!'

Het is goed mogelijk dat de Amerikanen zich terugtrekken en zich isoleren in de gemeenschap van eigen landgenoten. Pratend over dit fenomeen ('retreatism') in het algemeen, zegt Bock, dat in de meest extreme vorm er altijd nog mensen zijn die, 'door in enclaven met medemigranten te wonen, toch kunnen overleven en vele generaties lang voortleven met een minimum aan concessies aan de gastcultuur' (Bock, 1970: x).

Het culturele ideaaltype voor de vluchten of vechten-reactie wordt in het model het '*isolatortype*' genoemd. Deze isoleert zichzelf in de Amerikaanse samenleving. Dit wil niet zeggen dat zij niet door een proces van integratie gegaan zijn, alleen vond de integratie in de lokale Amerikaanse subcultuur plaats; in deze cultuur kunnen de Amerikaanse normen en waarden nog sterker verdedigd en gehandhaafd worden dan in de VS. Het '*isolatortype*' leert geen Nederlands spreken en heeft een minimaal contact met de Nederlandse cultuur. Dit betekent niet dat deze Amerikanen zich ongelukkig en onzeker voelen; integendeel, het is aannemelijk dat zij een hoge mate van zelfvoldoening vinden in de cosmopoliet-Amerikaanse rollen die zij spelen. Deze satisfactie in de nieuwe en spannende internationale rol kan reïntegratie in de 'gewone' Amerikaanse cultuur bemoeilijken, wanneer zij teruggaan naar de VS.

2. *Culturele geestverwantschap* ('cultural empathy'). Dit etiket wordt op een

andere groep van reacties op de verschillen geplakt. Deze Amerikanen hebben het vluchten of vechten-stadium misschien meegemaakt, maar krijgen op een gegeven ogenblik een positieve kijk op de situatie. Het kan ook zijn dat zij hun euforie van de beginperiode hebben kunnen ombuigen naar een realistisch optimisme, gebaseerd bijv. op vroegere ervaringen in het buitenland of op de kennis van Nederland. Deze groep raakt in de Nederlandse cultuur geïnteresseerd en streeft ernaar om een 'Nederlandse ervaring' op te doen nu zij in het land wonen. Zij zijn in staat de vele kleine frustraties en problemen op een relativerende manier te bekijken.

Het culturele ideaaltype in dergelijke situaties wordt in het model de '*wereldburger*' genoemd. Dit etiket geeft het beeld weer waar deze Amerikanen naar streven: internationaal in levensopvatting, maar met de nadruk op het Amerikaan-zijn. Deze mensen integreren wel in de lokale Amerikaanse samenleving; tegelijkertijd bereiken zij een kleine mate van socioculturele integratie in de Nederlandse samenleving: zij leren een beetje Nederlands spreken en lezen; zij koesteren een aantal Nederlandse vriendschappen en conformeren aan Nederlandse gebruiken wanneer zij samen zijn met deze vrienden en kennissen; en zij participeren in ten minste één activiteit samen met Nederlanders – zoals een hobby, sport of les. De '*wereldburger*' staat met één voet in zijn eigen cultuur, blijft trouw aan zijn eigen normen en waarden, terwijl hij misschien met de '*grote teen*' van zijn andere voet in de gastcultuur staat. De wereldburger leert veel over Nederland en zoekt bewust naar informatie. Hij is enthousiast, tolerant en is uiteindelijk een goede diplomaat voor zijn eigen land – terwijl hij hoopt een stuk van zijn eigen Amerikaanse cultuur met de Nederlanders te kunnen delen.

3. *Culturele adoptie*. De derde soort reactie op de omgevings- en culturele verschillen krijgt het etiket culturele adoptie. Het woord 'adoptie' impliceert dat de Amerikaan de Nederlandse cultuur als tweede cultuur aangenomen heeft zonder zijn eerste cultuur te laten vallen. Mensen uit deze groep worden soms onmiddellijk verliefd op de Nederlandse cultuur. Of, om persoonlijke redenen – meestal door een Nederlander(se) te huwen – worden zij geconfronteerd met de Nederlandse cultuur door zowel hun schoonfamilie als door vrienden en activiteiten van de echtgenoot(note). Geleidelijk zoekt deze persoon minder contact met de Amerikaanse samenleving in Den Haag en wordt zo het '*biculturele*' ideaaltype in het model. De kenmerken van dit type zijn:

- a. zij zijn volledig in de Nederlandse samenleving geïntegreerd, maar blijven trots op hun Amerikaanse identiteit; in de regel houden zij hun Amerikaanse staatsburgerschap;
- b. zij leren vloeiend Nederlands spreken en lezen en raken meer in Neder-

- landse nationale en lokale zaken geïnteresseerd;
- c. en als laatste hebben zij geen definitieve plannen om naar de VS terug te keren, hoewel zij graag de mogelijkheid openhouden.

Na bovenstaande discussie over de mogelijke reacties en integratieve aanpassingen aan de culturele en omgevingsverschillen, zijn een paar alinea's gepast, die gaan over de rol van de houdingen in het gastland jegens de Verenigde Staten.

De rol van houdingen jegens de VS

'For some reason the Americans I meet in my country are not the same as the ones I knew in the United States. A mysterious change seems to come over Americans when they go to a foreign land. They isolate themselves socially. They live pretentiously. They're loud and ostentatious.'

from *The Ugly American*, 1958

Aan het eind van de jaren vijftig verscheen een bestseller op de markt, een roman die Amerikanen wakker zou maken en in verlegenheid zou brengen t.o.v. hun reputatie in het buitenland: *The Ugly American*. Ironisch genoeg was de echte 'ugly American' in het boek van W. Lederer en E. Burdick de held die gevoelig was voor andere culturen. Maar de uitdrukking bleef hangen en werd verdraaid om toegepast te worden op de stereotype luidruchtige, ongevoelige en misbruik makende Amerikaan overzee. *The Ugly American* speelde hopelijk een significante rol in het bewustwordingsproces van Amerikanen over hoe anderen over hen dachten.

Wanneer gekeken wordt naar de attitudes in het buitenland jegens Amerika moet er ook aandacht geschonken worden aan de mogelijkheid dat jaloezie meespeelt. Het feit dat Amerika een rijk land is, met een overvloed aan natuurlijke bronnen en een hoog ontwikkelde technologie, heeft vele consequenties. Zo moet men ook bedenken dat het grootste deel van de Amerikanen dat deel uitmaakte van de steekproef tot een elite behoort, in die zin dat zij deel uitmaken van een beroepsmatig (economisch) bevoorrechte groep. Voor meer details van de socio-economische kenmerken van de steekproef worden de lezers naar het volledige rapport (Baker, 1982: 64-72) verwezen.

Vaak is het zo dat een buitenlandse gast of migrant ontdekt dat mensen op hem reageren als vertegenwoordiger van zijn land van herkomst. Hun waardering voor de gast is deels afhankelijk van hun houding t.a.v. zijn land in

het algemeen. Watson en Lippitt stellen dat mensen uit landen die inferieur geacht worden het moeilijker zullen krijgen dan mensen uit landen die overeenkomstig of zelfs superieur geacht worden (Watson en Lippitt, 1955: 116). Als men op deze manier denkt, zouden Amerikanen minder moeite krijgen met het geaccepteerd worden en zouden positiever behandeld worden dan migranten uit de derde wereld. Aan de andere kant zouden veranderingen van situaties op internationaal niveau die de algemene houding jegens de VS negatief beïnvloeden, een defensieve houding bij Amerikanen kunnen veroorzaken.

Op een meer specifiek niveau, in de periode waarin dit onderzoek plaatsvond, verschenen links en rechts in Nederlandse kranten en tijdschriften, artikelen m.b.t. het afnemen in Nederland van het prestige van Amerika. Tijdens het jaar waarin het 200-jarig bestaan van Nederlandse-Amerikaanse diplomatieke betrekkingen gevierd werd, bleek bijv. uit een steekproef van 429 Nederlandse staatsburgers (uitgevoerd door het Bureau Interview in opdracht van de Volkskrant), dat de meerderheid van Nederlanders (55%) nu meer kritiek op de VS had dan enkele jaren geleden; meer dan eenderde van de geïnterviewden vond dat de huidige VS een grote bedreiging waren voor de wereldvrede (*Volkskrant*, 6 maart 1982). Ondanks de euforie rondom het officiële staatsbezoek van Koningin Beatrix aan de VS, waren de traditionele beelden van de bevrijders in de tweede wereldoorlog en de verschaffers van Marshall-hulp al lang vervangen door een stroom van actuele berichten die de Nederlandse afkeuring van Amerika weerspiegelden: de anti-Amerikaanse toon in het protest tegen de kernbewapening, de nieuwe kreet van 'Europa voor de Europeanen', de rol van Amerika in El Salvador, en later het veto van de VS tegen pijpleidingen voor Sowjet-aardgas voor Europa – om maar enkele te noemen.

Desalniettemin ligt de kritiek op de Amerikaanse politiek op een ander niveau dan kritiek op de manier waarop individuele Amerikanen zich in Nederland gedragen. Hoewel geen studies gemaakt zijn over dit specifieke onderwerp, werd in 1975 een interessante enquête gehouden over de ongenoegens van buitenlandse 'counterparts' m.b.t. het samenwerken met Amerikanen. De resultaten kunnen in zes punten opgesomd worden, waarvan sommige misschien bekend in de oren zullen klinken voor Nederlanders die samenwerken met Amerikanen:

1. zij vertonen gevoelens van superioriteit;
2. zij willen zelf de eer aan zich trekken voor prestaties voortvloeiend uit gezamenlijke inspanning;
3. zij kunnen of willen zich vaak niet aanpassen aan, noch respect tonen voor, gebruiken in het gastland;

4. zij kunnen moeilijk innoveren in termen van behoeften van de cultuur van het gastland;
5. zij weigeren via de normale administratieve kanalen van het land te werken; en
6. zij hebben de neiging om hun democratische werkwijzen en gedragspatronen te verwaarlozen tijdens een buitenlandse betrekking (Grey, 1975: 25).

Wellicht is het onjuist om deze lijst erbij te voegen, want de Nederlanders werden in 1982 niet naar hun opinies van Amerikanen gevraagd. Maar wel kan dit invloed hebben op gedrag jegens Amerikanen. Kritiek en negatieve houding van de Nederlanders kunnen invloed hebben op de wens – of op het uitblijven van de wens – van de kant van de Amerikanen om de socioculturele integratie een eerlijke kans te geven.

Uitkomst van het onderzoek met betrekking tot de culturele ideaaltypen

Aan de respondenten werden zo'n vijfendertig vragen gesteld die een breed scala van socioculturele kenmerken bestrijken (zie appendix van Baker 1982, voor de vragenlijst). Een analyse van de antwoorden maakte het mogelijk om de respondenten in categorieën van culturele ideaaltypen te plaatsen. Eerst was het echter nodig om een lijst van criteria voor elk type te maken. Het is de bedoeling dat de criteria zo objectief mogelijk zijn, maar natuurlijk blijft er ruimte over voor interpretatie door de onderzoeker. Er is per definitie niemand die perfect in een categorie voor een 'ideaal'type past; om deze reden hoeven de respondenten alleen te voldoen aan het grootste gedeelte van de criteria voor elke groep (bijv. zes van de negen). De lijsten van criteria zijn hieronder gegeven.

Het 'isolator'type'

1. Spreekt geen Nederlands en doet weinig of geen poging om de taal te leren.
2. Leest uitsluitend Amerikaanse kranten/Engelstalige tijdschriften, en kijkt uitsluitend naar Engelstalige televisieprogramma's.
3. Heeft geen Nederlandse sociale contacten/vrienden (regelmatig contact), maar heeft wel vele Amerikaanse vrienden waarmee regelmatig contact wordt gehouden.
4. Participeert uitsluitend in Amerikaanse clubs, sport, recreatieve activiteiten, organisaties.
5. Stuurt zijn/haar kinderen naar de Amerikaanse school (indien van toepassing).
6. Legt de nadruk op Amerikaanse feestdagen (Thanksgiving; en Santa Claus, Halloween, etc. voor de kinderen).
7. Houdt zich vast aan Amerikaanse sociale gebruiken, mores, manieren (o.a. zegt 'hello' bij het opnemen van de telefoon).
8. Koopt/gebruikt vele Amerikaanse producten en kookt standaard-Amerikaans.
9. Staat sceptisch t.a.v. Nederlandse medische praktijken.

Om voor 'isolatortype' door te gaan, moet de respondent minstens aan zes van bovenstaande criteria voldoen.

De 'wereldburger'

1. Spreekt een beetje Nederlands (eenvoudige conversatie) of doet serieuze pogingen om de taal te leren.
2. Leest vooral Amerikaanse kranten/Engelstalige tijdschriften en kijkt vooral naar Engelstalige televisieprogramma's, maar probeert ook enkele Nederlandse programma's te volgen, bijv. nieuwsprogramma's.
3. Heeft meer Amerikaanse contacten/vrienden, maar ook wordt regelmatig contact met enige goede Nederlandse vrienden gehouden (niet alleen formele gelegenheden).
4. Participeert in Amerikaanse clubs, etc., maar is ook lid van ten minste één Nederlandse organisatie, waardoor hij Nederlanders ontmoet.
5. Stuurt zijn/haar kinderen naar een Nederlandse school (nu of in het verleden) of de kinderen participeren in ten minste één Nederlandse jeugdactiviteit (samen met Nederlandse kinderen).
6. Viert Amerikaanse feestdagen, maar viert ook Sinterklaas met het hele gezin en doet mee aan minstens twee andere Nederlandse feestdagen.
7. Past zich aan bij vele Nederlandse sociale mores en manieren, vooral in het bijzijn van Nederlanders (o.a. zegt zijn/haar naam bij het opnemen van de telefoon).
8. Koopt weinig Amerikaanse producten; koopt Nederlandse of internationale maaltijden.
9. Heeft vertrouwen in Nederlandse medici.

Om voor 'wereldburger' door te gaan, moet de respondent op z'n minst aan zeven van bovenstaande criteria voldoen.

Het 'biculturele type'

1. Spreekt vloeiend Nederlands (kan moeiteloos converseren).
2. Heeft abonnementen op Nederlandse tijdschriften (mogelijk ook Amerikaanse lectuur eraanast) en blijft van nationale en lokale evenementen evenals politiek op de hoogte.
3. Heeft ten minste zoveel Nederlandse als Amerikaanse contacten/vrienden (mensen die regelmatig gezien of bezocht worden).
4. Participeert op z'n minst in één Nederlandse club, sport of recreatieve activiteit, samen met Nederlanders.
5. Stuurt zijn/haar kinderen naar een Nederlandse school (indien van toepassing).
6. Legt de nadruk op het vieren van Nederlandse (i.p.v. Amerikaanse) feestdagen.
7. Past zich aan bij het gebruik van vooral Nederlandse sociale mores en manieren (o.a. zegt zijn/haar naam bij het opnemen van de telefoon).
8. Koopt bijna uitsluitend Nederlandse producten; koopt standaard-Nederlandse maaltijden.
9. Heeft vertrouwen in Nederlandse medische praktijken.
10. Heeft geen definitieve plannen om terug te gaan naar de VS, maar houdt een zekere trots in zijn/haar Amerikaanse identiteit.

Om als het 'biculturele type' te gelden, moet de respondent minstens aan acht van bovenstaande criteria voldoen.

Toen de vijftig geïnterviewde Amerikanen uit het onderzoek volgens de genoemde criteria gecategoriseerd werden, waren er 26 'isolatortypen' (52%), 17 'wereldburgers' (34%), en 7 'biculturele typen'. Het is misschien niet verwonderlijk dat deze Amerikanen in Den Haag relatief veel socioculturele in-

tegratie ondergaan in vergelijking tot Craigs studie van Amerikanen in Maleisië en Singapore. Craig rapporteert dat 67% van de door haar onderzochte Amerikanen zich manifesteert (volgens haar criteria) als mensen die zich volledig isoleren van de inheemse cultuur; 27% waren cosmopolieten – vergelijkbaar met de ‘wereldburgers’ in deze studie. Zij spreekt zich over de resterende 6% niet uit, terwijl zij zegt geen Amerikanen in Maleisië of Singapore gevonden te hebben ‘who have “gone native” ’; volgens haar kunnen sommige missionarissen misschien als voorbeelden van deze laatsten dienen (Craig, 1979: 167-172). Gezien de grotere kloof tussen de Amerikaanse cultuur en de gastculturen in de twee studies (de Nederlandse en de Maleise/Singaporese) zijn de verschillen begrijpelijk. Amerikanen in Den Haag hebben een goed georganiseerd integratie-alternatief, nl. de isolerende capsule van een uitgebreide locale Amerikaanse samenleving. Voor iets meer dan de helft van de respondenten (52%) blijkt dit alternatief een onweersaanbare aantrekkingskracht te hebben.

Van de 25 vrouwen in de steekproef behoren er slechts 10 tot het ‘isolatory-type’, van de 25 mannen: 16. Het verschil is niet enorm, maar de vrouwen hebben meer de neiging sociocultureel te integreren. Dit resultaat is misschien toe te schrijven aan de drukke werkprogramma’s van de mannen, die zeer weinig ruimte overlaten voor extra activiteiten. Een bijkomende factor is het feit dat meer Amerikaanse vrouwen blijken te trouwen met Nederlandse mannen en als woonplaats Den Haag kiezen, dan Amerikaanse mannen met Nederlandse vrouwen trouwen om zich vervolgens in Den Haag te vestigen. Dit is waarschijnlijk een kwestie van patrilocaliteit: de vrouwen volgen hun mannen naar hun woonplaats, want daar zijn de mannen beter in staat om financieel voor het gezin te zorgen. Jammer genoeg zijn er geen gegevens beschikbaar, of zelfs schattingen, over hoeveel Amerikaanse mannen met Nederlandse vrouwen trouwen en ze meenemen naar de Verenigde Staten.

Degenen die in aanmerking komen om tot het ‘biculturele type’ gerekend te worden, zijn naar alle waarschijnlijkheid (maar niet noodzakelijk) degenen die getrouwd zijn met een Nederlander(se). Ongeveer een derde van de Amerikanen is ‘wereldburger’: zij doen bewuste pogingen om hun ervaringen in Nederland met socioculturele integratie aan te vullen – e.g. door de taal te leren, contacten te onderhouden, in Nederlandse organisaties te participeren – terwijl de meerderheid van de onderzoekspopulatie tot het ‘isolatory-type’ behoort: zij hebben wel socioculturele integratie bereikt, maar de ontvangende samenleving is de Amerikaanse gemeenschap in Den Haag.

Het onderzoek naar de socioculturele integratie van Amerikanen in Den Haag leverde data op m.b.t. de mate en wijze waarop volwassen Amerikanen streven om een deel van de Nederlandse cultuur te beleven, terwijl zij in Nederland wonen, of juist gesteld: de wijze waarop zij bewust of onbewust er in slagen hun eigen tradities en culturele kenmerken te behouden of zelfs te versterken.

Om diverse hypothetische reacties op culturele en omgevingsverschillen te bekijken, werd een schematisch model gemaakt. De reacties – door een groot aantal variabelen beïnvloed – leidden uiteindelijk tot de drie culturele ideaaltypen, tijdens de periode waarin men zoekt naar een evenwicht in de nieuwe situatie. Het model werd specifiek voor Amerikanen in Den Haag gecreëerd, maar kan hopelijk voor andere westerse culturele minderheden bewerkt worden.

Het zou onjuist zijn om dit beeld van Amerikaanse socioculturele integratie met dat van de etnische minderheden uit de derde wereld te vergelijken, vooral omdat de meerderheid van de Amerikanen (76%) niet verwachten, noch de intentie hebben om langer dan vier jaar in Nederland te blijven. Hun verblijfspatroon is totaal anders van dat wat gevolgd wordt door arbeiders van de derde wereld in Nederland; uit studies blijkt de tendens (Van der Staay, 1973: 210) dat migranten uit de derde wereld, die hun gezinnen naar Nederland laten overkomen en die huisvesting vinden, langzaam hun doel van terugkeer naar het eigen land laten vervagen; voor 1 op de 4 van zulke migranten kan worden aangenomen dat ze voorgoed in Nederland blijven.

We verwachtten niet dat Amerikanen een sterke culturele schok zouden ondervinden, want Nederland en de Verenigde Staten zijn beide hooggeïndustrialiseerde westerse culturen. En toch erkent de meerderheid van de Amerikaanse respondenten vele verschillen; zij kiezen tenslotte voor het behoud van eigen gewoontes en gebruiken en isoleren zichzelf van de Nederlandse samenleving door integratie in de Amerikaanse gemeenschap van Den Haag.

Gehoopt wordt dat deze studie een bijdrage kan leveren om westerse migranten eigen dreigende tendensen scherper te laten bekijken, nl. het leven in een culturele luchtbel en het missen van veel van de gastcultuur die zij hadden willen beleven. Een hypothese voor verder onderzoek zou kunnen zijn dat het 'wereldburger'-ideaaltype de succesvolste aanpassing bereikt in termen van culturele leerervaringen, en in voorbereiding voor een soepele transitie, wanneer zij teruggaan naar het eigen land van herkomst.

- Amersfoort, J.M.M. van, 1974, *Immigratie en minderheidsvorming. Een analyse van de Nederlandse situatie 1945-1973*, Alphen a/d Rijn: Samsom.
- Baker, V.J., 1982, *Wooden shoes and baseball bats. A study of sociocultural integration of Americans in The Hague*, RU Leiden: ongepubliceerde paper.
- Bennett, J., 1977, Transition shock: putting culture shock in perspective. *International and Intercultural Communication Annual*, Vol. 4, dec. 1977: 45-52.
- Bock, P.K. (red.), 1970, *Culture shock. A reader in modern cultural anthropology*, New York: Alfred A. Knopf.
- Craig, J., 1979, *Culture shock! What not to do in Malaysia and Singapore, how and why not to do it*, Singapore: Times Books International.
- Graves, T.D. en N.B. Graves, 1978, 'Envolving strategies in the study of culture change', in: *The making of psychological anthropology*. Onder red. van G.D. Spindler, p. 518-555, Berkeley: University of California Press.
- Grey, J., 1975, 'The most common criticisms of American technological assistants by foreign co-workers'. Paper presented at Texas A & M University, College Station, Texas.
- Kohls, L.R., 1979, *Survival kit for overseas living. For Americans planning to live and work abroad*, Chicago: Intercultural Network/SYSTRAN Publications.
- Lederer, W.J. en E. Burdick, 1958, *The ugly American*, New York: Crest Books.
- Moran, R.T. en P.R. Harris, 1982, *Managing cultural synergy*, Houston: Gulf Publishing Company.
- Oberg, K., 1958, *Culture shock and the problem of adjustment to new cultural environments*, Washington, D.C.: Department of State, Foreign Service Institute, International Publications.
- Shadid, W.A., 1979, *Moroccan workers in the Netherlands*. Doctoral dissertation: University of Leiden.
- Spindler, G.D. (red.), 1978, *The making of psychological anthropology*, Berkeley: University of California Press.
- Staay, A.J. van der, 1973, 'De buitenlandse werknemers', in: *Allochtonen in Nederland*. Onder red. van H. Verwey-Jonker, p. 191-218, Ministerie van CRM, 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Stewart, E.C., 1972, *American cultural patterns: a cross-cultural perspective*, Pittsburgh: Intercultural Communications Network, Society for Intercultural Education, Training and Research.
- Verwey-Jonger, H. (red.), 1973, *Allochtonen in Nederland*, Ministerie van CRM, 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Watson, J. en R. Lippitt, 1955, *Learning across cultures. A study of Germans visiting America*, Institute for Social Research, Ann Arbor: Univ. of Michigan Press.